

81. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference 2023

Publiskā cinisma komunikācija medijos

LU 81. starptautiskā zinātniskā konference

2023. gada 23. janvārī

Dr. phil. Skaidrīte Lasmane

Kāpēc pētīt publisko cinismu projekta

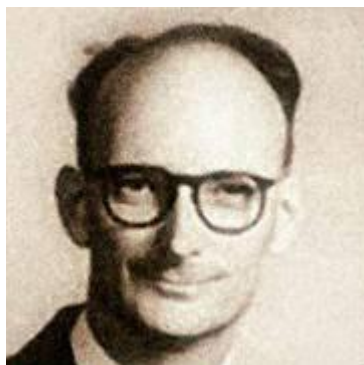
“Dezinformācijas un sazvērestību radītie riski demokrātijai: Latvijas pieredzes pārlūkošana” kontekstā/ kopsakarā?

Kas ir dezinformācija un sazvērestības un ko pētījums var darīt melu, maldināšanas ietekmes mazināšanā demokrātijai ?

Atbildes meklējumiem izmantots John Langshow Austin darbs «Kā ar vārdiem darīt lietas» («How to do Things with Words»)

Analizēts viens maldināšanas gadījums – publiskais cinisms un tā piedzīvojums Gunāra Astras pieminekļa atklāšanā 2022. gada 20. janvārī

John L. Austin
(1911-1960)

- 1955. gadā Hārvārdā lasītās 10 lekcijas par valodas / runas darbību;
- 1962. gadā rekonstruētais «Kā ar vārdiem darīt lietas»
- 2011. gadā izdots angļu/ latviešu valodā. Tulkojis Jānis Nameisis Vējš

Lokūcija – teiktais, izteiktais, kas apraksta lietu, procesu, stāvokli;

Illokūcija – nodoms, kas atveidots noteiktiem valodas līdzekļiem un liecina par potenciālu ietekmesnodomu

Perlokūcija – reāla runas / pētījuma ietekme

Divi runas/ pētījuma darbības virzieni

konstatīvi

performatīvi

Illokūcijas/perlokūcijas līdzekļi -- retorika, žanri

«runāt daudz, daudz, daudz, ļoti steigties kaut ko pierādīt un beidzot vienmēr sapīties pašam savos pierādījumos tā, lai klausītājs aizietu no jums, neguvis nekādu skaidrību, rokas noplātījis, bet vislabāk – nospļāvies. Iznāk, pirmkārt, ka esmu klausītāju pārlicinājis par savu vientiesību, esmu viņam stipri apnicis un neesmu ticis saprasts, -- visi trīs labumi reizē»

(Pjotrs Stepanovičs sarunā ar Nicolas par viņa aizstāvības runu) (Dostojevskis, F. (1977). Velni. Kopoti raksti, 7. sēj. Rīga: Liesma, 215. lpp.)

Vai katrs sacījums ir komunikatīvs, ar komunikatīvu nodomu veidots?

Konstatīvi – apgalvojumi, faktu apraksti, kuri kognitīvi pārbaudāmi – patiesi vai nepatiesi

Performatīvi izteikumi/ sacījumi – ļauj kaut ko veikt, darīt, izdarīt ar teikto, rakstīto, pētīto ārpus /viņpus teiktā, rakstītā

Dezinformācija un sazvērestības , kā liecina projekta nosaukums, ir performatīvi veidojumi ar noteiktu perlokūcijas jeb darbības, attieksmes maiņas nolūku/motīvu

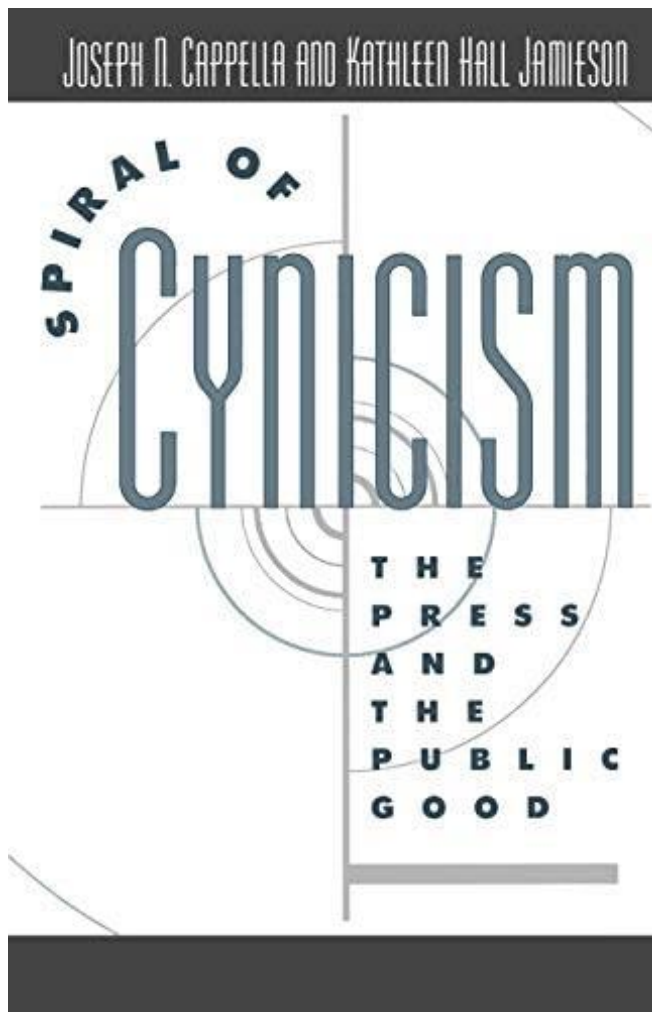
CINISMS – illokutīvs, perlokutīvs, noteiktas attieksmes panākšanai izvēlēts komunikācijas līdzeklis

uzbrūkošs noliegums kādai patiesībai, institūtam, normai vai vērtībai, retoriski tās padarot smieklīgas, pretīgas, nicināmas vai citādi neatbalstāmas un nepieņemamas.

Cinisms vēsturē

Jēdziena sākumi meklējami antīkajā kultūrā. Viena no pēcsokrātiķu skolām mēģināja radikalizēt Sokrata domu par vēlmju ierobežošanu brīvas un laimīgas dzīves vārdā. Ne tikai ideju, bet publiskas rīcības veidā tika demonstratīvi aizstāvēta dabiska dzīve ārpus tradicionālajām normām un kopdzīves noteikumiem. Pastāv uzskats, ka tieši dzīves stila dēļ atēnieši devuši virzienam kiniķu iesauku, kas atvasināta no grieķu kynos – suns atbilstoši dzīvnieka dzīves apstākļiem.

Cinisma spirāle

Mūsdienu publiskā cinisma jēdziens netiek attiecināts tikai uz individuālās dzīves eksperimentu, bet uz komunikāciju, uz mediju, auditorijas, organizāciju darbību, politisko un morālo vidi un noskaņojumu. Kopš pagājušā gadsimta beigām par cinisma spirāli raksta politiskās komunikācijas un mediju pētnieki (Capella, Jamieson, 1997). Cinisms atzīts par ironisku, izsmejošu, nievājošu par labu atzītā kategorisku noliegumu. Cinisms ir īpašs nolieguma veids jeb forma, paužot atklātu nicinājumu un pārsvītrotot to, kas pieņemts par atbilstošu sociālai kārtībai, ierasts un atzīts par lietderīgu. Mērķis ir izraisīt šaubas par publiski vispāratzīto, retoriski pazeminot tā vērtību un gāžot no atzinības vai slavinājuma augstumiem, padarotniecīgu, smieklīgi ikdienišķu.

Cinisma izpausmes Gunāra Astras pieminekļa atklāšanā 2022. gada 20. janvārī

Cinisms darbībā, ar svilpieniem, saucieniem, trokšņiem mēģinot izjaukt godināšanu barikāžu aizstāvjiem un brīvības cīnītājam Gunāram Astram

Publikācija LSM.lv (Rvīns Varde, Uzuliņa)

Kultūras asociācija: Par Gunāra Astras pieminekli

«Būdams Latvijas **pilsonis ar nacionālu un demokrātisku pārliecību**, nevaru ignorēt augstāk minētos apstākļus.» (Gunārs Astra. (2021). Pēdējais vārds. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 25. lpp.):

1) Rusifikācijas patiesība un tās aizstāšana ar jaunas vēsturiskas kopības -- padomju tautas -- veidošanas naratīvu;

«krievu nācijas nepārprotamā, progresējošā un nomācošā dominante...» (20)

«-- mūsu kaimiņu baltkrievu asimilācijas process ir sasniedzis tādu stadiju, ka viņi nevēlas sevi atzīt par baltkrieviem, vārds «belorus» ir nievājams un tiek uztverts kā pazemojums;

-- bijušajā Ukrainas galvaspilsētā Harkovā no esošajām divām ukraiņu skolām nesen vienu slēdza, bet otra knapi velk dzīvību – skolotāji meklē skolēnus: vecāki grib saviem bērniem labu un vēlas, lai viņi mācās krievu skolās.»(21)

2) **Agresijas patiesība** Latvijas vēsturē :

«Nekādi apsvērumi – politiski, ekonomiski, militāri vai citi – nevar kalpot par agresijas attaisnojumu»(Agresijas definīcija, ANO, 1974.g.)

3) nebrīvā, pie meliem pieradinātā, neinformētā (dezinformētā) cilvēka patiesība : demokrātija balstās uz informētu, domājspējīgu pilsoņu līdzdalību valsts lietās.

«Es esmu dzimis laikā, kad bērnība bija grūta, taču liktenīgu notikumu piesātināta. Tajā laikā es augu un mācījos **analizēt, pretstatīt, salīdzināt un izdarīt attiecīgus secinājumus.**» (Gunārs Astra. (2021). Pēdējais vārds. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 16. lpp.)

Domāt nespēja, domāšanas un jūtu sastindzināšana»(17), ko izraisa informācijas noklusējums un dzīvnieciskas bailes pieņemt. teikt patiesību.

Literatūra

Astra, Gunārs. (2021). Pēdējais vārds. Rīga: Latvijas Vēstnesis.

Austin, J.L. How to do Things with Words. Ostins, Dž. L. Kā ar vārdiem darīt lietas. Rīga: Liepnieks& Rītups

Cappella, JN & Jamieson, KH. (1996). News Frames, Political Cynicism, and Media Cynicism. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 546, pp. 71-84
<https://www.jstor.org/stable/1048171/>.

Cappella, JN & Jamieson, KH. (1997). [Spiral of cynicism: The press and the public good](#). Oxford: Oxford University press. Google Scholar.

LSM ziņu redakcija, Kozins, I. (2022). Video: atklāts pieminēklis Gunāram Astram. LSM. lv, 2022. gada 20. janvāris. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/video-atklats-gunaram-astram-veltitais-piemineklis.a439434/>.

Puriņa, E. (2022). «Re:Check» pārbauda svilpšanu Astras pieminēkļa atklāšanā un Staķa solījumu par rindām Rīgas bērnudārzos. LSM. lv, 2022. gada 31. janvāris.
<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/recheck-parbauda-svilpsanu-astras-pieminekla-atklasana-un-staka-solijumu-par-rindam-rigas-bernudarzos.a441278/> .

Varde, R., Uzuliņa, M. (2022). Kultūras asacīņa: Par Gunāra Astras pieminēkli. LSM.lv, 2022. gada 29. janvāris. <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/izklaide/kulturas-asacina-par-gunara-astras-pieminekli.a440685/>.